

Renessansens wonderboy

BOKUTDRAG: Pico della Mirandolas betoning av menneskets verdighet har satt sine spor langt inn i vår egen tid, ikke minst gjennom menneskerettighetserklæringen. Han øvet også stor innflytelse på sin egen intellektuelle samtid, men noen typisk renessansehumanist var han ikke.

Salongen videreformidler her filosof og forfatter Tore Frosts innledning til Vidarforlagets nye oversettelser av Pico della Mirandolas Lovprisning av menneskets verdighet og Om det værende og det ene.

Giovanni Pico var en yngre sønn i familien til greven av Mirandola og Concordia. Han ble født 24. februar 1463 i kommunen Mirandola på Po-sletten ved Modena. Hans far, lensherre Gianfrancesco I, døde tidlig, så det var hans mor, den velutdannede adelskvinnen Giulia Boiardo, som besluttet at sønnen skulle få en vitenskapelig utdanning. Allerede 14 år gammel studerte Pico kirkerett i Bologna etter et sterkt ønske fra sin mor, som imidlertid døde i 1478. Pico var nok mer interessert i filosofi og litteratur, så han reiser derfor videre til Ferrara, hvor han oppholder seg ved hoffet *Este* og fortsetter sine studier der i to år med *studia humanitatis*, for så å reise videre til Padua og filosofistudier i årene 1480–1482.

Der blir han undervist i Aristoteles' filosofi av to berømte lærere: Nicoletto Vernia og den jødiske

averroist Elia del Medigo, som også gir Pico en innføring i arabisk og hebraisk tankegods. Det later til at den unge Pico allerede på dette tidspunkt behersket såvel gresk som arabisk og hebraisk. Det er derfor typisk for ham at han vil tvinge alle parter innen tidens humanistiske interesse for klassisk filosofi til kildene, fortrinnsvis til hovedverkene av Platon og Aristoteles, men utvidet til også å omfatte de opprinnelige skrifter innen den jødiske Kabbala (navnet betyr «tradisjon», eller som Pico oversetter Cabala til: «resepsjon»), som var sterkt influert av nyplatonismen (viktige ormidlere her er blant andre Levi Ben Gershom, Maimonides, Nahmanides) og de Chaldeiske orakler (det vil si arameiske og babylonske orakulære skrifter) i tillegg til den store persiske religionsstifter Zoroaster (Zarathustra).

Møtet med Ficino

På veien fra Ferrara til Padua oppholdt Pico seg noen dager i Firenze, hvor han oppsøkte det platonske *Accademia* på Fiesole-høyden, ledet av den sprenglærde Platon-kjenner Marsilio Ficino. Pico møtte Ficino, men uten å utdype bekjentskapet. Ficino rådet Pico til et grundig studium i filosofi. Når Pico begynte med et såpass inngående studium av Aristoteles, så behøver ikke det nødvendigvis stå i noe motsetningsforhold til Ficino. Ifølge Ficino er et studium av Aristoteles en nødvendig forutsetning for å få en riktig forståelse av Platon. Dette bekreftes ytterligere i et brev som den nå nitten år gamle Pico skriver til Ficino høsten 1482:

I tre år har jeg beskjeftiget meg med aristotelikerne. [...] Nå vil jeg gjerne sammenligne Platon med Aristoteles.¹

Grunnlaget for denne interessen fra Picos side på å fordype seg i Platons filosofi lå kanskje også like meget uttrykt hos hans lærere i Padua. Her var den tidligere debatt mellom den muslimske Aristoteles-tolker Averroës og Thomas Aquinas fortsatt holdt levende i studiet av Aristoteles' filosofi. Dessuten var man i Padua på denne tid også begynt å interessere seg for de nyplatoniske Aristoteles-kommentarene, som på denne tid ble oversatt fra gresk til latin. Picos senere venn Ermolao Barbaro oversatte Themistios, og Nicoletto Vernia selv fulgte Simplikios på mange punkter. Blant annet bygget Vernia videre på Simplikios' tese om en grunnleggende overensstemmelse mellom Platon og Aristoteles. Med disse oversettelsene ønsket man å støtte opp om Averroës og samtidig gi ham en antikk autoritet. Dermed ble det åpnet for en tilnærming til platonismen, noe som ganske sikkert inspirerte den unge Pico til selv å gjøre seg opp en mening om forholdet mellom disse to klassiske greske skolefilosofer.

I 1482 brøt det ut krig mellom de to rivaliserende byrepublikker Venezia og Ferrara, og Pico trekker seg tilbake til sitt grevskap i Mirandola, hvor han fortsetter å studere gresk og egner seg til studiet av Platon i to år. I 1484 befinner han seg på ny i Firenze og knytter nå en mer personlig kontakt med Ficino, som etter noen år, nærmere bestemt i 1488, overlater ledelsen av det platonske akademi til Pico, overraskende nok, ettersom han forlenget må ha vært klar over at den unge greve allerede var begynt å bli kritisk til Ficanos forherligelse av Platon på bekostning av Aristoteles, en oppfatning Ficino åpenbart hadde arvet fra Plethon og Bessarion, delvis også under sterkt påtrykk av Cosimo de' Medici, *Il Vecchio*, som stiftet akademiet i 1459.

Pico innleder nå også et livsvarig vennskap med humanisten og filologen Angelo Poliziano og dikteren Girolamo Beniveni, etterhvert også med humanisten Ermolao Barbaro, som han skriver et brev til 6. desember 1484:

Det virker for meg – og her vil jeg tale åpent ut med deg Ermolao – som om det er to forskjellige aspekter ved Platon: Den homeriske veltalenhet, som hever poesien til himmels, og en fullstendig teoretisk overensstemmelse med Aristoteles, hvis man bare kommer helt inn i kjernen av deres filosofier. Hvis du derfor bare går etter formen, så kunne ikke forskjellen være større, men hvis du retter deg inn etter substansen, så er der intet som kan være mer overensstemmende.²

Det fremgår med all tydelighet av dette brevet at Pico allerede fra begynnelsen hadde anlagt et langt bredere forsoningsperspektiv i sin lesning av Platon og Aristoteles enn det som var vanlig i *Accademia Platonica* på denne tid. Samtidig merker vi oss noe annet interessant i dette brevet: Pico begynner allerede nå å trekke et kritisk skille mellom retorikk og filosofi, noe som står i et skarpt motsetningsforhold til den generelle renessansehumanisme og dens filologiske hyperkritikk i tradisjonen fra Francesco Petrarca (1304–1374), Lorenzo Valla (1407–1457) og Leonardo Bruni (1369–1444).

Man må skille mellom tankeinnhold og språk og stil, hevder Pico: Mangel på retorisk eleganse og klassisk dannelselse behøver ikke bety mangel på ideer og tankekraft.

I et senere brev til Ermolao Barbaro fra juni 1485 retter imidlertid Pico skytset mot alle kanter.³ Her beklager Pico at filosofene har adskilt visdommen fra veltalenhet, mens historikerne, retorene og dikterne har adskilt veltalenhet fra visdommen, samtidig som han forsvarer skolastikernes tørre og skjematisk språkføring (med referanser til Albertus Magnus, Thomas Aquinas og Johannes Duns Scotus). Han er imidlertid tydelig på at han foretrekker den upretensiøst fremstilte riktige lære (han refererer her særlig til Johannes Scottus Eriugena) fremfor den elegant fremstilte vranglære (med referanse til Lucretius).

Filosofikongressen i Roma

I juli 1485 reiser Pico til Paris, hvor han oppholder seg i ni måneder for å fordype seg i studiet av den skolastiske filosofi. Det er nok der han unnfanger ideen om å avholde en stor filosofikongress i Roma, hvor han ønsket å diskutere sine ideer om en forsoning mellom alle de konkurrerende skolemiljøer og tanketradisjoner, idet de alle kunne betraktes som deler av en universell sannhet inkludert i en global *philosophia perennis*. Ved å forlegge kongressen til Roma utfordret Pico samtidig pavemakten med hensyn til spørsmålet om hva den rette lære består i. Han offentliggjør 7. desember 1485 syv hundre *Conclusiones*, som allerede etter kort tid blir utvidet til et antall av ni hundre på grunn av Picos ønske om å inkludere den jødiske kabbalisme og samtidig

pa? denne ma?te oppna? numerisk en mystisk fullkommenhet.

Pico lovet selv a? bekoste reise og opphold for de fremste berømteter i Europa til denne kongressen eller *disputatio*, som han selv kaller den. Na? utgir han ogsa? skriftet *Oratio de hominis dignitate* («Lovprisning av menneskets verdighet»), som er tenkt som en a?pningstale til den planlagte disputasen i Roma, hvorfor verket først bare ble kalt *Oratio*, men først senere, etter at Pico føyet til et forsvar for disputasen, fikk pa?hengt tittelen *de hominis dignitate*. Pico demonstrerer her at han ogsa? behersker retorikkens kunstform som humanistene i samtiden eksellerte i med deres utallige *Orationes* ved enhver høytidelig anledning. Pico griper her forøvrig fatt i en litterær genre som var elsket av humanistene. Først ute var florentineren Giannozzo Manetti med traktaten *De dignitate et excellentia hominis*, utgitt 1452, hvorpå? fulgte en strøm av retoriske øvelser over samme tema pa? begge sider av Alpene, inntil Pico fornyer genren i 1486.

Pa? veien til Roma gjør Pico et kort opphold i Firenze, hvor han blir konfrontert med det pavelige avslag pa? hans planlagte *disputatio*. Pave Innocentius VIII forbød disputasen og nedsatte i februar 1487 en kommisjon som noe senere fordømte syv av Picos 900 *Conclusiones* som kjetterske og seks av dem som avvikende, hvilket var tilstrekkelig til a? avlyse disputasen. Pico reagerte øyeblikkelig med en *Apologia* (1487), et forsvar for hele arrangementet, som na? føyes til det opprinnelige *Oratio*.⁴ Resultatet av Picos forsvarsskrift ble at paven like godt fordømte alle ni hundre teser, til tross for at Pico hadde undertegnet en formell lydighetserklæring.

Oratio de hominis dignitate

Selve kjernen i *Oratio* er utarbeidelsen av en helt ny antropologi, der mennesket defineres med en absolutt frihet hva angår?r handlingsvalg. Denne frihet blir hos Pico forstått som en skapende potensialitet som det er opp til mennesket alene a? virkeliggjøre gjennom sine kreative a?ndsevner.

Picos antropologi vesensdefinerer mennesket, ikke primært statisk som skapt i Guds bilde, men dynamisk idet mennesket i sitt skapende liv opptrer som en slags Guds likemann som ikke er underkastet noen høyere autoritet eller grensesetting. Selve målet for mennesket er å foredle sin guddommelige natur.

Men der mennesket lykkes, oppleves ingen *unio mystica* (dette i motsetning til Ficino), snarere en fullkommengjørelse av menneskets individuelle selvbevissthet i erkjennelsen av sjelens guddommelige natur. Pico refererer aldri til arvesynd eller nødvendigheten av Guds nåde (fraværet av dette i Guds ord til Adam kan vel best forklares med at Gud tiltaler en nettopp skapt Adam som enna? ikke har rukket å synde), men forfekter tvert om ideen om menneskets selvrealisering ved egen skapermakt.

Menneskets vesen foreligger altså ikke som gitt en gang for alle fra Skaperens side. Menneskets vesen følger av dets handlingsliv, altså det motsatte av det skolastiske prinsippet *operari sequitur esse* – «å handle følger av å være».

Hovedanliggendet med *Oratio* og med den påtenkte *disputatio* er imidlertid å oppnå en overlappende enighet om at de forskjellige filosofiske skoledannelser og religiøse trossystemer deler tanken om en *pax philosophica* i lys av sannhetens enhet. Pico er hele tiden bevisst med hensyn til at hans prosjekt er å legge grunnlaget for et nytt syntesekapende filosofisk ståsted, noe han direkte understreker i *Apologia*, der han til forsvar for sin påtenkte disputas sier at han er ute etter en *nova philosophia* – en «ny filosofi».

Det har vært diskutert hvorvidt Pico i dette verk har utviklet seg bort fra sin store mentor Ficino. Selv om Ficino selv aldri var særlig opptatt av antropologi og derfor heller ikke skrev noe eget verk om menneskets vesen og verdighet, har han dog andre steder gitt uttrykk for synspunkter som understøtter Pico. I hovedverket *Theologia Platonica* (13. bok, 3. kap.) behandler han temaet utførlig og forsvaret tanken om sjelens (*animal rationale*) udødelighet: «Derfor er sjelen Guds rivalinne både hva angår kunstene og styret av stater.» Både Ficino og Pico synes å være i overensstemmelse med hverandre om en synkretisme hvor alle skoler i den klassiske tradisjon, greske såvel som latinske, inkludert arabiske og jødiske tradisjoner, samstemmer om noen grunnleggende sannheter. Men på ett og et helt vesentlig punkt skiller Ficino og Pico lag, nemlig i forholdet mellom filosofiens tankeliv og teologiens trosliv. Ficino kjenner ingen grense for den filosofiske viten, for ham representerer teologi den troende tanke og filosofi den tenkende tro. Ikke så hos Pico. I det senere verket (også oversatt i dette bind) *De ente et uno* hevder han at Gud er «et tett mørke» og at filosofiens viten kun kan bringe oss nær Gud henimot et bestemt punkt, hvorfra religionen alene kan føre oss videre. I et samtidig brev til vennen Aldus (1490) skriver Pico:

philosophia veritatem quaerit, theologia invenit, religio possidet – filosofi spør etter sannheten, teologi oppdager den, religion besitter den (*Opera II*, s. 359).

Dramatiske år

Vi vender nå tilbake til Picos dramatiske liv i en turbulent samtid. Pico, som opprinnelig var på vei til Roma, hadde stanset i Firenze våren 1486. Han måtte imidlertid i all hast forlate byen på grunn av en selsom kjærlighetsaffære med den smellvakre Margherita de' Medici i Arezzo (hun var ulykkelig gift og Pico forsøkte å bortføre henne, men de ble stoppet av ektefellens bevæpnede voktere som fordrev Picos egen livvakt og tvang den skadede Pico til å levere henne tilbake). Han dro derfor videre til Perugia, hvor han fortsatte studiene i hebraisk og arabisk under jødiske lærere (blant andre Guglielmo Raimondo di Moncada). Dette opphold resulterer i verket *Heptaplus* (1489), hvor Pico utvikler videre den kabbalistiske filosofi i en utlegning av Mosebøkene og Syvdagersverket i Skapelsesberetningen, som tittelen henspiller på. Det mest interessante ved dette verket er at Pico fastholder sin originale antropologi om menneskets verdighet og frie stilling i verden. I dette verk står mennesket utenfor de tre hierarkisk ordnede verdensplan: den angeliske verden – den himmelske verden – den elementare verden. Hertil utgjør mennesket en fjerde verden for seg.

Faktisk går Pico enda lenger: *Vocari a Mose mundum hominem magnum* – «Moses taler om verden som et stort menneske». Selve metaforen eksponerer verden som en forstørret utgave av mennesket, hvorved Pico oppnår å stille hele skapelsesberetningens program på hodet: Verden blir forstått som et speilbilde av mennesket!

Deretter vender Pico tilbake til Paris. Her blir han arrestert i januar 1488 og plassert i fengselet Vincennes etter ordre fra det pavelige sendebud til Philip av Savoy. Men teologene ved Sorbonne vegret seg mot å følge Pavens anklage om kjetteri. Takket være et personlig engasjement fra den franske konge Charles VIII og intervensjon fra flere fyrster, blant dem Lorenzo de' Medici, ble Pico frigitt. Lorenzo kom selv og eskorterte personlig Pico trygt tilbake til Firenze, hvor Pico na? oppholdt seg livet ut som den siste leder for *Accademia Platonica* – inntil Lorenzos død i 1492 medførte oppløsningen av dette berømte samlingssted for de fleste av Renessansens berømtheter i mer enn 30 år. Selve trusselen om en *Excommunicatio* mot Pico fra kirkens side ble først opphevet i 1493 av den nye pave Alexander VI, året før Pico døde. Alexander VI fristolte na? Pico i forhold til alle kirkelige forbud og begrensninger, noe som antagelig var nødvendig i og med at Pico bare hadde blitt anklaget, men faktisk aldri var blitt dømt og funnet skyldig i noe kjetteri!

Lorenzo forble imidlertid en trofast støttespiller for Pico under hele denne tiden og skrev til slutt i oktober 1489 et personlig brev til Giovanni Lanfredo, Firenzes sendebud i Roma:

Det opprører meg å høre hvordan Mirandolas bok er blitt misbrukt, men var jeg ikke sikker på at denne forfølgelse er diktert av ondskap og misunnelse, så skrev jeg ikke til deg om det. Boken er anerkjent av de lærdeste prester, menn av anerkjent hellig liv [...] og selv er jeg ikke så dærlig kristen at jeg ellers skulle oppmuntret ham, men jeg er sikker på, at selv om han fremsier sitt Credo, så vil hans uvenner påstå at også dette er kjetteri. Om paven bare hadde forstand til å begripe dette og ikke var så opptatt, men nå er han henvist til å høre på andre. Denne stakkars mann kan jo ikke forsvare seg, for de sier at hans utgangspunkt er imot Hans Hellighet [...]. Jeg har alt sagt deg at jeg tror dette alt sammen er gjort for å drive ham til slik fortvilelse, at han til sist vender seg mot paven, for tro meg, han er en av dem som kan gjøre enten meget ondt eller meget godt, hans liv og karakter beviser dette. Om de også skulle drive ham inn på andre baner, så mister ikke jeg stort ved det, for jeg vet at han alltid vil tenke vennlig på meg, fordi han vet hvor meget jeg holder av ham. Jeg vet at jeg aldri har fått deg til å skjønne dette, men uten å gå i detalj vil jeg si deg, at han har vært sterkt fristet til noe som ville gjort stor skandale, men at jeg alltid har lyktes med å holde ham tilbake. I det siste har han ført et helgenaktig liv, og hans sinn har falt til ro [...].⁵

Den tidløse dialog

To år etter tilbakekomsten til Firenze utga Pico i 1490/91 traktaten *De ente et uno* («Om det værende og det ene»), som refererer til en samtale som åpenbart har vært holdt mellom Lorenzo de' Medici og Angelo Poliziano. Lorenzo har forsvart Platons forrang og Poliziano har forsvart Aristoteles'. Pico blir nå konsultert og melder seg på som tredjemann i denne tidløse dialog om forskjellene mellom Platon og Aristoteles. Det er åpenbart at Pico her har ønsket å si et siste ord i diskusjonen om Platon og Aristoteles ved å forsvare et tredje overgripende filosofisk ståsted.

Han ga?r rett til kjernen for striden, nemlig til Platons sendialog *Parmenides*, hvor nyplatonikerne sa? uttrykt et kritisk oppgjør fra Platons side mot hans klassiske ide?lære, idet Platon her argumenterer for en enhetsfilosofi, idag kalt *henologi* (av gr. *hen*, dvs. «ett»), som i den nyplatoniske tolkning ogsa? overskrider Aristoteles' *ontologi* (av gr. *on*, dvs. «væren»)⁶. Ha?ndskrifter av verket sirkulerte innen vennekretsen rundt Lorenzo de' Medici og avstedkom reaksjoner. Pico selv reiste umiddelbart etter ferdigstillingen sommeren 1491 til Padua sammen med vennen Angelo Poliziano, mens Ficino skriver et motsvar til Pico: *In Parmenidem*, hvor han ogsa? spiller retorisk pa? Picos stedsnavn og lett ironisk kaller ham *mirandus ille iuvenis* – «dette mirakelbarn»⁷.

Aristoteles hadde i 10. bok av *Metafysikken* argumentert for at Platons pa?visning i dialogen *Parmenides* at enhet var en overordnet kategori i forhold til *væren*, ikke holdt ma?l rent logisk. Tvert imot, pa?peker Aristoteles, ma? *enhet* og *væren* sidestilles som like primære betingelser for at noe overhodet er. Der noe er, er det ett og omvendt. Nyplatonismen tok den aristoteliske kritikk til seg, men utarbeidet en form for negativ dialektikk som pekte i retning av en filosofisk enhetsmystikk til overskridelse av den aristoteliske analytiske filosofi. I henhold til Aristoteles ma?tte man bygge pa? tankelovene som aksiomatiske grunnprinsipper. Nei, hevdet nyplatonikerne, med referanse nettopp til Platons sendialog *Parmenides*: Det gis noen selvmotsigende paradokser som er meningsfulle tankestørrelser. Hvis man for eksempel med tankens hjelp forsøker a? gripe *det ene*, viser det seg at alle kategorier blir inadekvate. Ja, selv *værens*-kategorien blir inadekvat. For hvis man pa?sta?r at det ene er, sa? kommer man med to pa?stander samtidig, nemlig at det ene *er* og at det er *ett!* Konklusjonen blir da: Hvis det ene er, sa? hverken er det eller er det ett. Dette paradoks bryter kontradiksjonsprinsippet, den viktigste av tankelovene, hevder aristotelikere, mens platonikere vil hevde at paradokset er meningsfullt som en pa?visning av at *det ene* ligger utenfor tankens rekkevidde. Selve meningen med paradokset ligger i referansen til et hinsidesliggende mysterium.

Picos verk *De ente et uno* griper direkte inn i denne diskusjonen, som gjerne blir kalt *den tidløse dialog*⁸ og som hadde blusset sa? sterkt opp igjen i samtiden. Pico fornekter seg ikke med hensyn til a? lage en ny synteseskapende arkitektur, hvor begge filosofiske sta?steder blir overskredet av et overordnet perspektiv, nemlig Guds uendelighet. Hverken *væren* eller *enhet*, eller begge, er a? anse som de øverste tanke kategorier eller prinsipper, sa? meget mer som begge prinsipper ma? underordne seg Gudsmysteriets infinite karakter. Pa? spørsmålet: *quid sit Deus?* («hva er Gud?») svarer Pico: Gud er *superens et superunitas* («Gud er overordnet væren og overordnet enhet»). Sa?ledes munner Pico ut i en metafysikk over Guds opprinnelige uerkjennbarhet og tilgrunnliggende uendelighet.

Dette følger Pico ytterligere opp i tre brev mellom 1491 og 1494 til den thomistiske magister Antonio Cittadini. Pa? mange ma?ter skulle dette bli hans siste ord, men vi kan bare fastsla? at vi her har a? gjøre med en filosof av stort format, som langt pa? vei er i ferd med a? bevege seg bort fra Ficinos retorisk pregede humanistiske platonisme og i stedet orienterer seg mer og mer tilbake til Nicolaus Cusanus' filosofisk pregede kristne platonisme og muligens ogsa? til Ioannes Bessarions tidligere forsøk pa? en likestilling mellom Platon og Aristoteles.

Pico dør helt plutselig 17. november 1494, samme dag som den franske konge Charles VIII og hans leiehær på 20 000 soldater rykker inn i Firenze, etter at de åtte dager tidligere hadde inntatt Pisa og erklært byen fri for det florentinske herredømme. Samme dag som invasjonen av Pisa ble også Medici-familien tvunget på flukt fra et opprørsk Firenze.

Pico ble bare 32 år, og han føyer seg dermed inn i rekken av genier som dør i altfor ung alder. Hans siste leveår ble sterkt preget av dramatikken rundt munken Girolamo Savonarola fra Ferrara. De var gamle kjenninger allerede fra Picos studietid i Ferrara, der Savonarola utdannet seg til lege. På Picos oppfordring inviterte Lorenzo de' Medici Savonarola til Firenze i 1490, hvor han ble valgt til prior i klostret San Marco med det berømte bibliotek vegg i vegg. Savonarola ble sterkt indignert over at også munkene her viste like stor interesse for Platons skrifter som for Kirkens hellige skrifter. Gradvis utviklet han seg som en svovelpredikant i et kritisk oppgjør med Firenzes humanistiske institusjoner og ble fra første stund Lorenzos erklærte motstander, paradoksalt nok ettersom det var Lorenzo selv som hadde invitert ham til Firenze og faktisk også var med på å støtte opp om valget av Savonarola som åndelig leder i San Marco-klostret.

Ikke desto mindre var det Savonarola som ble tilkalt til Lorenzos dødsleie 9. april 1492 og ga ham sin velsignelse. Dette er bekreftet av Poliziano, som var tilstede, etter at Pico, Poliziano og Lorenzo hadde hatt en lang samtale ved dødsleiet.

Picos *cercolo*

Forøvrig er det verdt å merke seg at vennekretsen av unge intellektuelle rundt Pico, gjerne kalt hans *cercolo*, ble sterkt radikalisert da Savonarola sluttet seg til kretsen. Det oppsto også etterhvert en tydelig spenningstilstand mellom det mer ærverdige Akademiets medlemmer og Picos frittalende *cercolo*. Denne vennegjengen møttes oftest i Picos egen villa, i en eller annen hage på varme dager eller i San Marcos bibliotek. Her kunne ungdommene mer usjenert utveksle meninger enn tilfellet var i Akademiet. Lorenzo var til å begynne med gjest i samlingene hos Pico, men etterhvert ble rivaliseringen med Akademiet så sterk at han valgte å holde seg nøytral, særlig etter at Savonarola sluttet seg til kretsen.

Hva angår Picos plutselige dødsfall to og et halvt år senere, tyder alt på at han ble forgiftet av sin sekretær på grunn av sin nære tilknytning til Savonarola. Pico ble åpenbart sterkt påvirket av Savonarolas forkynnelse om det asketiske liv, som sto i sterk kontrast til det luksuriøse liv i Firenze. Han trakk seg derfor mer og mer bort fra det sosiale liv, henfalt til religiøse grublerier og askese, sterkt tiltrukket av den senantikke kristne mystiker Dionysios Areopagitens skrifter om den mystiske teologi, som forøvrig Ficino var i ferd med å oversette. Det er nok også under Savonarolas innflytelse at Pico skriver sitt siste og mest omfattende verk: *Disputationes adversus astrologos* («Kritiske argumenter mot astrologene»), et verk som omfattet i alt 12 bøker og ble posthumt oversatt til italiensk (dvs. toskansk) av Savonarola og utgitt i 1496 av Picos trofaste nevø, Gian Francesco Pico. Dette verket avspeiler egentlig hvor langt Pico var villig til å utvide konsekvensene av menneskets verdighet og frihet. Mot Ficino (og tildels også mot de

betraktninger han tidligere har forfektet i *Oratio*) ga?r han her til frontalangrep pa? astrologien og avleverer et rent rasjonelt perspektiv: Stjernene innvirker pa? de sublunare legemer kun ved hjelp av sitt lys og sin varme, og ikke gjennom noen andre okkulte egenskaper (bok III, kap. 1, 5 og 24). Selv Johannes Kepler ma?tte innrømme (i hovedverket *De harmonice mundi*, bok IV, kap. 7) at han etter a? ha lest Pico, ma?tte modifisere sin opprinnelige tro pa? astrologi!

Pico ble gravlagt i San Marco, hvor han og hans *cercolo* hadde hatt sa? mange møter og diskusjoner, ofte i konkurranse med det mer ærverdige Akademiet i Fiesole. Pico, som alltid forsvarte lesningens betydning, etterlot seg, i en alder av 32 a?r, et av de største biblioteker i samtiden pa? hele 1697 titler!

Samtidig kom Savonarola til a? dominere mer og mer av tankelivet i Firenze, inntil han ble dømt av Paven – bortsett fra at han ikke ble funnet skyldig i noe som helst – og først hengt, dernest brent pa? *Piazza della Signoria*, selve ra?dhusplassen i Firenze 22. mai 1498. Samtidens store billedkunstner i Firenze, Sandro Botticelli, har selv i bildet *Bakvaskelsen* med bitter forakt gitt uttrykk for bigotteriet og renkespillet som preget de pavelige prosessene mot Savonarola og hans nærmeste tilhengere.

Picos tidligere nevnte nevø, Gian Francesco, publiserte den første utgaven av sin onkels verker i to bind 1495/96, hvor han også skriver en biografi over ham og gir følgende beskrivelse av hans utseende: «Av skikkelse og utseende var han pa?fallende attraktiv, høyvokst og staselig, hans hud var sunn og sart, hans ansikt livlig og vakkert med hvit ansiktshud, iblandet en delikat rødme pa? hvert kinn. Hans øyne var gra? og fokuserte, hans tenner var hvite og regelmessige. Ha?ret var blondt, men ikke behandlet pa? noe kunstferdig vis».⁹ Det finnes noen portretter av Pico, blant annet er han avbildet i det store freskemaleri som Cosimo Rosselli malte i Mirakel-kapellet i kirken

San Ambrogio i Firenze. Her sta?r Pico uten hodebedekning (i midten av trekløveret) med Marsilio Ficino pa? sin høyre side og Angelo Poliziano pa? sin venstre. Begge de to sistnevnte a?ndshøvdinge sta?r med luer pa? hodet, mens Picos blonde lokker faller vakkert ned over skuldrene hans. Portrettet bekrefter i det hele tatt nevøens vakre beskrivelse.

Virkningshistorie

Til tross for sin tidlige død kom Pico til a? øve innflytelse langt utover sin samtid. Det er særlig *Oratio de hominis dignitate* som utpeker seg. Direkte pa?virket ble den italienske filosof Tommaso Campanella (*Della possenza dell' uomo*) og, kanskje i særlig grad, den franske filosof og platoniker Jacques Lefe?vre d'E?taples (Faber Stapulensis), som Pico allerede hadde lært a? kjenne under sitt opphold i Paris, men som ogsa? besøkte Pico i Firenze vinteren 1490/91. Han videreutviklet Picos antropologi pa? en original ma?te, noe som særlig avspeiles i hans elev Charles de Bouvelles verk *Le livre du sage*. De franske dikterskolene i Lyon og i *Ple?i?ade*-kretsen mottok avgjørende impulser fra sa?vel Ficino som Pico. Det samme gjelder den tyske teolog og filosof Johannes Reuchlin, som faktisk ogsa? reiste til Firenze og besøkte Akademiet. Resultatet av dette besøket og kontakten særlig med Picos skrifter, viser seg i Reuchlins filosofi senere i form av en omfattende religiøs og filosofisk toleranse. Den engelske filosof og humanist Thomas More oversatte Picos *Vita* til engelsk, riktignok med visse utelatelser, men tilstrekkelig til at dette igjen influerte pa? nederlenderen Erasmus fra Rotterdam.

Hvis vi, derimot, betrakter Pico i lys av va?r samtid, sa? ga?r det en helt klar linje fra hans *Oratio* til de mange menneskerettighetserklæringer som er med pa? a? forme de moderne demokratiske rettssamfunn, frem til Verdenserklæringen om menneskerettigheter ble vedtatt i 1948.

Denne griper allerede i sin pompøse a?pning (*Preamble*) direkte tilbake til Picos definisjon av menneskets verdighet (*dignitas*) ved a? understreke at denne verdighet (*dignity*) er «iboende» (*inherent*) i hvert enkelt menneske uten unntak: *As recognition of inherent dignity and equal and inalienable rights of all member of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world...* Her møter vi en antropologi som de moderne krigsforbryterdomstoler i oppgjøret med folkemord (det første var altsa? oppgjøret under Nu?rnbergprosessen) har kunnet støtte seg til ved a? sla? fast (med Pico!) at hvert enkelt menneske har et moralsk ansvar for egne handlingsvalg, uansett kadaverdisiplin, militær kommando eller annen form for totalitær autoritetsutøvelse.

Det skader vel heller ikke a? minne om at grev Giovanni Pico della Mirandolas antropologi ganske snart etter hans død bokstavelig talt fikk malt en himmel over seg: Den unge kunstneren Michelangelo vokste opp som kunstner i Firenze og kom og gikk som en sønn i huset til selveste Lorenzo *Il Magnifico* i hans siste fire a?rs levetid (Michelangelo var da i slutten av tena?rene). Her har nok kunstneren ba?de lest og lyttet til diskusjonene rundt Picos *Oratio*. I særlig grad ma? han ha festet seg til de ord Pico legger Gud i munnen ved skapelsen av Adam:

Vi har ikke gitt deg, o Adam, noen bestemt plass, heller ikke noe eget utseende eller latt deg bli begavet med noe som skulle være ditt, for at du selv kan utpeke ba?de din plass, ditt utseende og de gaver som du selv ma?tte hige etter. Andre skapningers natur er begrenset av lover vi har foreskrevet. Du, derimot, er ikke stengt inne av noen grenser, fordi du ma? fastsette dem selv med din egen vilje som jeg har nedlagt i din ha?nd. Jeg har plassert deg som et midtpunkt i verden, slik at du derfra uanstrengt kan se deg omkring og ta stilling til hvordan det sta?r til i verden. Hverken himmelsk eller jordisk, hverken dødelig eller udødelig har vi gjort deg, for at du som din egen billedhugger kan danne deg den skikkelse du selv vil ha. Du skal ha mulighet til a? degenerere til lavere former som er dyriske, men du skal ogsa? ha makt til ut fra din sjels beslutning a? regenerere til de høyere former som er guddommelige.

Disse ord ma? ha gjæret i den unge kunstners sinn, og han har a?penbart latt dem modne til bilder pa? sin vei til Roma, hvor han som ferdig utviklet kunstner i 1508 fa?r i oppdrag av Paven a? dekorere takhvelvingen i Det sixtinske kapell i Vatikanet, fullført i 1512, og hvor han har benyttet anledningen til a? la Picos *Oratio* fa? sitt kunstneriske tilsvar i freskemaleriets sentralmotiv, der Adam nettopp er skapt og Guds finger strekkes ut og berører Adams finger sa?vidt, hvor vi alle fornemmer Picos budskap: *Djevel eller engel – du skaper selv din egen skjebne!*

LES OGSÅ: [Renessansefilosofene kommer!](#)

Fotnoter

¹ *Opera omnia* II, Basel 1572, s. 373, her sitert fra gjenopptrykk utgitt av Eugenio Garin, Torino 1971.

² *Opera* II, s. 386 f. Her gir Pico ogsa? direkte uttrykk for ønsket om a? ga?

«ab Aristotele in Academiam», a?penbart med sikte pa? en syntese mellom Platon og Aristoteles.

³ *Opera II*, s. 351–58. Dette brevet omtales gjerne under tittelen: *De genere dicendi philosophorum*, og det ble altså skrevet juni 1485. Kfr. Eugenio Garin (utg.), *Prosatori latini del Quattrocento*, Mailand 1952, s. 804–23. Ifølge renessanseforskeren Paul Oskar Kristeller taler dette for at Firenze-platonikerne ikke uten videre kan registreres som videreførere av humanismens arv fra Petrarca og Valla, men snarere representerer en ny og annerledes innstilling til filosofi enn humanistene.

⁴ Den påhengte *Apologia* omtales gjerne som Oratio's annen del, mens første del er det opprinnelige *Oratio*.

⁵ Dette brev er sitert fra Asta Graah Bolander, *Renæssansens Florens. Av Mediceernes krønike*. Aschehoug, Oslo 1927.

⁶ Med henvisning til kommentaren i note 3 er det verdt å merke seg at den synkretisme som Pico her argumenterer for, ikke gjenfinnes hos humanistene.

⁷ *Opera II*, s. 1164. In *Parmenidem* ble først publisert i 1496, men ble sannsynligvis skrevet samtidig med *De ente et uno*, som presenteres i dette bind i en kommentert norsk oversettelse, basert på den latinske kildetekst i en kritisk bearbejdet versjon av Stéphane Toussaint i 1995: *Philosophische Bibliothek*, Band 573, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1996.

⁸ I norsk filosofi fikk denne diskusjonen en ny oppblomstring i og med Egil A. Wyllers doktorgrad avhandlingen 1961. Kfr. *Den tidløse dialog*, Ide og tanke, Tanum forlag, Oslo 1962.

⁹ *Vita*. I: Gian Francesco Pico della Mirandola, *Giovanni Pico della Mirandola, Opera Omnia I*, Reprografisk opptrykk, Hildesheim 1969 (*Vita* er ikke paginert).

Primærkilder sortert kronologisk

- Gian Francesco Pico della Mirandola (1557–1573): *Giovanni Pico della Mirandola, Opera omnia I–II*. Basel. Reprografisk opptrykk, Hildesheim 1969.
- Marsilio Ficino (1572): *Opera omnia I–II*. Basel.
- Eugenio Garin (1942): *G. Pico della Mirandola, De hominis dignitate, Heptaplus, De ente et uno, e scritti vari*. Firenze.
- Pico della Mirandola (1965): *On The Dignity of Man, On Being and the One, Heptaplus*. New York, The Library of Liberal Arts.
- Eugenio Garin (1968): *G. Pico della Mirandola, De dignitate hominis*. Eingeleitet von E. Garin, Bad Homburg v.d. Höhe.
- Giovanni Pico della Mirandola: *Om menneskets værdighet. I*. Skrifter utgitt av Vetenskaps societeten i Lund, nr. 71, 1974. Oversatt til svensk av R. Lindborg.
- Stéphane Toussaint (1995): *L'esprit du quattrocento, Pico de la Mirandole: De l'etre et de l'un & Responses a? Antonio Cittadini*. Paris.
- Giovanni Pico della Mirandola (1996): *Om menneskets værdighed*. Oversatt til dansk med

innledning og noter av Jørgen Juul Nielsen. København.

- Ermolao Barbaro/Giovanni Pico della Mirandola: *Filosofia o eloquenza?* Francesco Bausi (utg.). Napoli 1998.
- Giovanni Pico della Mirandola (2001): *Commento sopra una canzone de amore*. Hamburg.

Sekundærkilder sortert kronologisk

- Asta Graah Bolander (1927): *Renæssansens Florens. Av Medice?ernes krønike*. Oslo.
- Pearl S. Kibre (1936): *The Library of Pico della Mirandola*. New York.
- W. Moench (1936): *Die italienische Platonrenaissance und ihre Bedeutung für Frankreichs Literatur und Geistesgeschichte*. Berlin.
- André-Jean Festugière (1941): *La philosophie de l'amour de Marsile Ficin et son influence sur la littérature française au XVIe siècle*. Paris.
- Raymond Klibansky (1939/43, nytrykk 1981): *The Continuity of the Platonic Tradition During the Middle Ages*. München.
- Jacob Burckhardt (1952): *Die Kultur der Renaissance in Italien*. Stuttgart.
- Q. Breen (1952): «Giovanni Pico della Mirandola on the Conflict of Philosophy and Rhetoric». I: *Journal of the History of Ideas*, vol. XIII.
- Eugenio Garin (1961): *La cultura filosofica del Rinascimento italiano*, Firenze.
- Paul Oskar Kristeller (1965): «Giovanni Pico della Mirandola and his sources». I: *L'Opera e il pensiero di Pico della Mirandola nella storia dell'Umanesimo I–II*. Convegno Internazionale (Mirandola: 15–18. settembre 1963), Firenze.
- R. Marcel (1965): «Pico de la Mirandole et la France». I: *L'Opera e pensiero ...* Firenze.
- Edgar Wind (1980): *Pagan Mysteries in the Renaissance*. Oxford.
- Tore Frost (1983): «Plethon og filosofskolen i Mystras». I: *Gresk antikk fra Homer til Elytis*. Red.: Tore Frost og Egil A. Wyller. Oslo.
- Jasper Hopkins (1985): *Nicholas of Cusa on Learned Ignorance: A Translation and an Appraisal of De docta ignorantia*. Minneapolis.
- Paul Oskar Kristeller (1986): *Acht Philosophen der italienischen Renaissance*. Weinheim.
- C. M. Woodhouse (1986): *Gemistos Plethon. The Last of the Hellenes*. Oxford.
- James Hankins (1990): «Cosimo de' Medici and the 'Platonic Academy'». I: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. Vol. 53.
- James Hankins (1991): «The Myth of the Platonic Academy of Florence». I: *Renaissance Quarterly*. Vol. 44.
- James Hankins (1991): *Plato in the Italian Renaissance*. Leiden. *Philosophen der Renaissance*. Red.: Paul Richard Blum. Stuttgart 2004.

//]]]]> //]]>

Bok: Lovprisning av menneskets verdighet og Om det værende og det ene – Pico della Mirandola